

Ks. Mariusz Szymański

MSZA ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI W PRAKTYCE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W NIEMCZECH

Benedykt XVI w posynodalnej adhortacji *Sacramentum caritatis* wyraził przekonanie, że Kościół chce ułatwić ludowi chrześcijańskiemu wierzenie, celebrowanie i głębsze przeżywanie tajemnicy eucharystycznej¹. Jest to potwierdzenie i kontynuacja myśli Soboru Watykańskiego II, który w *Konstytucji o świętej liturgii* stwierdził, że Kościół pragnie wszystkich wiernych doprowadzić do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych (KL 14).

Głęszemu przeżyciu Eucharystii mają służyć dostosowania liturgii do różnych grup, co zaleca soborowa konstytucja (KL 38). Zakres przystosowań liturgii do poziomu dzieci rozwija *Dyrektorium Kongregacji Kultu Bożego o Mszach św. z udziałem dzieci*. Dokument pokazuje konkretne możliwości mające na celu przystosowanie liturgii do przeżycia jej przez dzieci. Podkreśla jednak, że w ramach dokonywanych adaptacji nie może być mowy o nowym obrzędzie, lecz raczej o zachowaniu, skróceniu lub opuszczeniu niektórych elementów i doborze tekstów bardziej odpowiednich².

¹ BENEDYKT XVI. *Sacramentum caritatis. Posynodalna adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła*. Poznań 2007 s. 119 (nr 93).

² KONGREGACJA KULTU BOŻEGO. *Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*. W: *Eucharystia w dokumentach Kościoła*. Warszawa 1987 s. 220 (nr 3).

Dostosowania obrzędów liturgicznych do możliwości dzieci wymienione w rzymskim dyrektorium, mogą zostać uzupełnione przez adaptacje dokonywane przez konferencje episkopatów oraz poszczególnych biskupów³. Od czasu wydania dyrektorium w roku 1973 poszczególne kraje wprowadzają własne zalecenia dotyczące sprawowania liturgii z udziałem dzieci w swoich Kościołach lokalnych.

1. NIEMIECKIE DOŚWIADCZENIA W ADAPTACJACH LITURGICZNYCH MSZY ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

Na szczególną uwagę zasługują wskazania liturgiczno-katechetyczne krajów niemieckojęzycznych, ponieważ komisja zajmująca się w latach siedemdziesiątych przygotowaniem dyrektorium, w swoich pracach oparła się głównie na ówczesnych doświadczeniach niemieckiego Episkopatu. Warto wspomnieć, że Niemcy w 1970 r., czyli jeszcze przed ogłoszeniem wskazań ogólnokościelnych, wydały własne wytyczne dotyczące celebrowania Liturgii Słowa z dziećmi, a w 1972 r. dotyczące sprawowania Eucharystii⁴. Publikacja zawierała praktyczne wskazania dla przygotowania i celebrowania liturgii z udziałem dzieci. Chociaż wspomniane dyrektywy dotyczyły celebracji z dziećmi do 12 roku życia, w przypadku niektórych grup zezwalały na podniesienie tej granicy wiekowej. Ponadto wskazania obejmowały także dzieci młodsze, słabiej przygotowane religijnie oraz opóźnione w nauce i rozwoju psychicznym⁵. Ze środowiska niemieckich katechetów oraz Instytutu Liturgicznego w Trewirze pochodził także projekt III Modlitwy Eucharystycznej w Mszach z udziałem dzieci⁶.

2. NIEMIECKIE ADAPTACJE MSZY ŚW. Z DZIEĆMI

Opracowaniem niemieckich wskazań dotyczących sprawowania Mszy św. z dziećmi zajmuje się Związek Niemieckich Katechetów w

³ *Tamże*. s. 221 (5).

⁴ J. HERMANS. *Celebrować Eucharystię z dziećmi*. „Communio” 5:1985 nr 3 s. 109-110.

⁵ R. PIERSKAŁA. *Słowo Boże dla dzieci. Adaptacja lekcjonarza do mszy z udziałem dzieci*. Opole 1996 s. 181-182.

⁶ R. PIERSKAŁA. *Modlitwy Eucharystyczne w mszach z udziałem dzieci*. W: *Modlitwy eucharystyczne Mszału Rzymskiego*. Red. H. J. Sobeczko. Opole 2005 s. 288.

Monachium⁷ oraz Niemiecki Instytut Liturgiczny w Trewirze⁸. Zalecenia podawane wspólnie przez te organizacje są realizacją myśli Synodu Biskupów Niemieckich (1971-1975). Synodalna instrukcja liturgiczna w czwartym rozdziale podkreśla, że ważnym elementem wychowania religijnego jest wprowadzenie dziecka do świętowania Eucharystii. W dokumencie czytamy: „Jest to podstawowe zadanie rodziców. Parafia zaś ma w tym zadaniu pomagać, zwłaszcza tym rodzicom, którzy są daleko od Kościoła. W tym celu w parafiach istnieją grupy organizujące liturgię z dziećmi. Przygotowanie Mszy św. dla dzieci (Kindergottesdienste) odbywa się tak, aby miała ona charakter Mszy św. rodzinnej (Familiengottesdienste). Dzieje się to po to, aby dzieci mogły zdobywać doświadczenia religijne przez wiarę swoich rodziców”⁹.

Najnowsze wskazania Kościoła w Niemczech dotyczące celebrowania Mszy św. z dziećmi zostały zamieszczone w niewielkiej publikacji, pt. *Gottesdienst mit Kindern*, wydanej w 2006 r. przez Związek Niemieckich Katechetów w Monachium i Niemiecki Instytut Liturgiczny w Trewirze¹⁰. Przypomniany został w niej tekst *Direktorium o Mszach św. z udziałem dzieci* oraz podane przedstawione zostały szczegółowe wskazania dotyczące celebrowania Eucharystii z dziećmi, dostosowane do współczesnych wymagań. Publikację wzbogacono o bogatą literaturę przedstawiającą księgi liturgiczne na Mszę św. z dziećmi, lokalne zalecenia, a także pomoce i materiały liturgiczne. Wśród wymienionych pozycji na szczególną uwagę zasługuje dwutomowy *Lekcjonarz na Mszę św. z dziećmi*¹¹.

Wskazania zawarte w *Gottesdienst mit Kindern* dotyczą celebrowania Eucharystii z dziećmi w wieku do 12 roku życia. Według nich, przygotowując Mszę św. dla dzieci powinno się wziąć pod uwagę następujące czynniki: wiek i pochodzenie uczestników, gotowość do

⁷ DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E.V. <http://www.katecheten-verein.de> (06.11.2008).

⁸ DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. <http://liturgie.de> (06.11.2008).

⁹ Por. *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland* (1971-1975). Offizielle Gesamtausgabe I. Freiburg – Basel – Wien 1976 s. 207-209.

¹⁰ DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E.V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. Monachium 2006.

¹¹ *Lektionar für Gottesdienste mit Kindern. Studienausgabe für die katholischen Bistümer im deutschen Sprachgebiet*. Bd. I. Dresden 1983 oraz Bd. II. Dresden 1985.

współpracy oraz upośledzenia umysłowe. Msza św. dla dzieci ma się składać z podstawowych struktur, które nie powinny być zbyt rozbudowane, aby dzieci nie odczuwały zmęczenia¹². Specjalne celebacje można organizować już dla dzieci przedszkolnych. Należy przy tym pamiętać, że dzieci w tym wieku potrzebują dużo ruchu. Powinno się zatem stworzyć taki klimat, aby dzieci mogły aktywnie uczestniczyć we Mszy św., nie przeszkadzając przy tym innym wiernym¹³. W części dotyczącej muzyki i śpiewu liturgicznego znajdujemy wyraźne wskazanie, aby dzieci same grały na różnych instrumentach, a także aby stopniowo były uczone śpiewu liturgicznego przy organach. Dopuszczalna jest również muzyka z kaset i płyt, gdy nie ma innych możliwości nauczania dzieci śpiewów liturgicznych¹⁴.

3. WSKAZANIA DOTYCZĄCE OBRĘDÓW WSTĘPNYCH MSZY ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

Podczas Mszy św. z dziećmi nie ma obowiązku, aby wszystkie elementy obrzędów wstępnych były zachowane podczas każdej liturgii. W procesji wejścia mogą brać udział wszystkie dzieci, które wcześniej gromadziły się przed kościołem z zapalonymi świecami, a następnie wraz z kapłanem i asystą wchodzi do świątyni. Z aktu pokuty można zrezygnować, gdy Msza św. jest uroczysta, a w niedzielę można go zastąpić pokropieniem wodą święconą. Dopuszczalna jest też rezygnacja ze śpiewu *Kyrie*, gdy kolekta zawiera prośbę o przebaczenie grzechów. Najważniejszymi elementami tej części liturgii są: pozdrowienie i kolekta. Nie wolno ich opuszczać, ale należy uczynić wszystko, aby pomóc dzieciom lepiej je zrozumieć i przeżyć. Istotną rolę w obrzędach wstępnych odgrywa też wprowadzenie. W tym miejscu ksiądz, diakon, katecheta lub osoba opiekująca się dziećmi ma przedstawić motyw przewodni Mszy św., wprowadzając uczestników w tajemnicę dnia. Może odbyć się to w formie krótkiej pogadanki. W

¹² DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E. V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. s. 29-30.

¹³ M. KLEIS. *Gottesdienste mit Kleinkindern*. Mainz 1984 s. 32-67.

¹⁴ DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E. V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. s. 30.

niedziele i święta, poza Adwentem i Wielkim Postem, powinna wystąpić *Gloria*. Dzieci mogą ją odśpiewać lub odmówić (*singen oder beten*). Tekst *Glorii* musi być zbliżony do tekstu liturgicznego, ale może być wykonywany naprzemiennie, np.

- V. Wielki Boże – dobry Ojciec – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Jesteś potężny – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Jesteś dobry dla nas – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Zesłałeś nam swojego Syna – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Panie Jezu jesteś Barankiem Bożym – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Przebaczasz nam wszystkie nasze winy – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Mieszkasz w swojego Ojca w niebie – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Wraz z Duchem Świętym wysławiasz Ojca – chwalimy Cię.
 A. Chwalimy Cię – wychwalamy Cię.
 V. Teraz i na wieki.
 A. Amen.

W obrzędach wstępnych nie może zabraknąć kolekty. Po wezwaniu „Módlmy się”, wierni w milczeniu zbierają intencje do modlitwy. Należy do tego odpowiednio przygotować dzieci, aby stanęły w obecności Boga i zebrały swoje intencje. Można do tego zachęcić słowami:

Teraz zanieśmy prośby do Boga i naszego kochanego Ojca w niebie.
 Bądźmy teraz spokojni, abyśmy mogli prosić naszego Boga w sercach.

albo

Chcemy się pomodlić każdy w swoim sercu. Możecie powiedzieć Bogu, co myślicie, czego potrzebujecie, czego sobie życycie. Do tego potrzeba ciszy. Nasze modlitwy są jak wypełniona misa. Tu zebrane są wszystkie wasze prośby i zostaną one zaniezione do Boga.

Jeżeli tekst modlitwy dnia przekracza możliwości zrozumienia przez dzieci, może on być odpowiednio dostosowany lub wybrany inny.

¹⁵ *Tamże*, s. 31-38.

Przede wszystkim powinno się zwrócić uwagę na to, aby modlitwa była trafnie sformułowana, a tok myśli był prosty¹⁵, np.

Boże, Ty jesteś naszym Ojcem.

Będziesz teraz do nas mówił i zaprosisz nas do stołu Twojego Syna.

Pozwól nam uważnie słuchać tego, co nam chcesz powiedzieć.

I pozwól nam z wdzięcznością przyjąć to, co sam chcesz nam подарować.

Dlatego prosimy Ciebie przez naszego Pana Jezusa Chrystusa... Amen.

4. WSKAZANIA DOTYCZĄCE LITURGII SŁOWA PODCZAS MSZY ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

Struktura Liturgii Słowa, składająca się z czytań biblijnych, Psalmu, homilii, wyznania wiary i modlitwy powszechnej, musi być zachowania we Mszy św. dla dzieci. Jednak zamiast dwóch lub trzech czytań z Pisma św., które przewiduje porządek, można wybrać tylko jedno czytanie. Wskazane jest to zwłaszcza w liturgii z dziećmi najmłodszymi i upośledzonymi umysłowo. Gdy dojrzałość obecnych na to pozwala, można wprowadzić drugie lub nawet trzecie czytanie. Jeśli wybrane zostało tylko jedno czytanie – musi być to perykopa Ewangelii. Podczas Mszy św. należy posługiwać się specjalnym *Lekcjonarzem na Mszę św. z dziećmi*. Ten dwutomowy lekcjonarz zawiera w załączeniu egzegetyczne i dydaktyczne wskazówki do interpretacji poszczególnych perykop¹⁶.

Niemiecki *Lekcjonarz na Mszę św. z dziećmi* oceniany jest bardzo wysoko, jako solidne opracowanie. Wyraża się to w szerokiej tematyce i w bogactwie zaproponowanych tekstów. Obszerny zbiór tekstów biblijnych wraz z komentarzami, propozycjami homilii, zestawami pieśni, służy wielką pomocą duchownym i świeckim, którzy są odpowiedzialni za przygotowanie celebracji z udziałem dzieci. Dzięki tej księdze liturgicznej można ukazać dzieciom wielkie bogactwo Pisma św., gdyż prezentuje ona obszernie zestawy perykop biblijnych do celebracji związanych z rokiem liturgicznym, a także do celebracji o świętych. Podczas Mszy św. z dziećmi czytania biblijne powinny być dokładnym tłumaczeniem tekstu¹⁷. Należy więc unikać parafraz

¹⁶ *Lektionar für Gottesdienste mit Kindern*. Bd. I. s. 145-313; Bd. II. s. 193-276.

¹⁷ PIERSKAŁA. *Słowo Boże dla dzieci*. s. 191.

i opracowań, są one niedopuszczalne pod względem psychologicznym i moralnym. Czytania jednak można skracać, opuszczać trudne słowa lub zastępować zrozumiałymi dla dzieci. Trzeba przy tym dbać, aby sens perykopy nie został zmieniony. Czytania biblijne można też odczytać z podziałem na role. Pomocne może być wprowadzenie nowych elementów, które pomogą zrozumieć treści biblijne, np. historia lub wydarzenie związane z treścią czytania, scenka ukazująca opisywane wydarzenia lub przesłanie czytania, wiersz religijny, żywot świętych albo historia z książki beletrystycznej. W rozbudzeniu szacunku dla słowa Bożego może pomóc prezentacja Lekcjonarza lub Ewangeliarza. Dzieci mogą wówczas utworzyć procesję z Ewangeliarzem. Przed odczytaniem perykopy można też wskazać dzieciom na istotne treści w czytaniu, np.

Wielu ludziom trudno jest uwierzyć, że Jezus zmartwychwstał.
Już święty Paweł musiał o tym przekonywać. Teraz o tym usłyszymy.
(Zob. 1Kor 15)

Można również postawić dzieciom pytanie, na które odpowiedź usłyszą w czytaniu biblijnym albo zaprezentować obraz ukazujący temat czytania¹⁸.

Słowo pisane wymaga interpretacji. Rozmowa katechetyczna mająca na celu wyjaśnienie wysłuchanych czytań, powinna być przeplatana modlitwą. Ta rozmowa nie musi być prowadzona wyłącznie przez księdza lub diakona. Mogą w niej uczestniczyć rodzice, katecheci i wychowawcy, ponieważ mają oni bliższy kontakt z dziećmi¹⁹. Wskazówki do właściwej interpretacji fragmentów biblijnych podane są w lekcjonarzach na Mszę św. z dziećmi, a także w dwutomowym podręczniku do lekcjonarza. Podręczniki posiadają wskazówki dydaktyczne, a załączone do nich zestawy slajdów mają pomagać w wyjaśnianiu słowa Bożego²⁰. Interpretacja może dokonywać się również za pomocą obrazów, namalowanych wcześniej przez dzieci. Można pozwolić, aby dzieci w tym miejscu objaśniły swoje prace, przyczyniając się przez

¹⁸ DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E.V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. s. 39-42.

¹⁹ *Tamże*. s. 42-43.

²⁰ *Handbuch zum Lektionar für Gottesdienste mit Kindern*. Bd. I. Hrsg. R. SAUER. Düsseldorf 1981; Bd. II. München 1985.

to do własnej interpretacji słowa Bożego²¹. Wyjaśnianie słowa Bożego może zatem odbywać się w różnej formie. Należy wykorzystywać sprawdzone metody dydaktyczne: opowiadanie historii, nauczanie z wykorzystaniem znaków, obrazów, plansz i tablic, inscenizacje teatralne oraz teatryki lalek²².

Na słowo Boże dzieci mogą odpowiadać w różny sposób. Zaleca się, aby po czytaniu nastąpiła chwila ciszy. Może też być wykonany Psalm lub inny śpiew związany tematycznie z wysłuchanym słowem. Można wysłuchać fragmentów muzyki instrumentalnej albo wprowadzić odpowiednie gesty, np. dzieci podają sobie ręce na znak, że ludzie potrafią się pogodzić, gdy Chrystus w słowie wzywa do zgody. Dobrą formą odpowiedzi dzieci na usłyszane słowo może być też planowanie jakiejś akcji pomocy, np. dzieci dzielą się obowiązkami podczas usuwania skutków katastrofy, trzęsienia ziemi, powodzi, itd.²³

Wyznanie wiary podczas Mszy św. z udziałem dzieci może mieć różne formy. W tym akcie wierni zgadzają się z tym wszystkim, co usłyszeli w czytaniach i homilii. W liturgii z dziećmi bardziej odpowiedni jest *Skład Apostolski* niż mszalne *Credo*. Wyznanie może być także zaczerpnięte z obrzędu chrzcielnego. Dopuszczalna jest też modlitwa lub śpiew odnoszący się do treści lub niektórych aspektów *Credo*. Zezwala się także, aby wyznanie wiary było wyrażone zawołaniami albo akklamacją związaną z treścią Słowa Bożego lub przeżywanym okresem liturgicznym, np.

A. Wierzymy w Jezusa Chrystusa naszego Pana.

V. Mieszkał wśród nas jako nasz brat i przyjaciel i uczynił na ziemi wiele dobrego.

A. Wierzymy w Jezusa Chrystusa naszego Pana.

V. Umarł na krzyżu za wszystkich ludzi i przez to dał im nadzieję i przyszłość.

A. Wierzymy w Jezusa Chrystusa naszego Pana.

V. Bóg Ojciec nie pozostawił Go w śmierci, lecz dał mu nowe życie.

A. Wierzymy w Jezusa Chrystusa naszego Pana.

V. Jezus Chrystus mieszka między nami i jest zawsze blisko nas.

A. Wierzymy w Jezusa Chrystusa naszego Pana.

²¹ DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E.V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. s. 42-43.

²² KLEIS. *Gottesdienste mit Kleinkindern*. s. 32-67.

²³ DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E.V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. s. 43-44.

V. On dał nam życie i pozwolił nam żyć jako Jego siostry i bracia.

A. Wierzymy w Jezusa Chrystusa naszego Pana. Amen²⁴.

Liturgię słowa zamyka modlitwa wiernych. Jej treść stanowią prośby za Kościół, świat, ludzi cierpiących biedę i potrzebujących pomocy oraz intencje wspólnoty parafialnej. Podczas Mszy św. z dziećmi trudno objąć wszystkie cztery wymienione obszary. Należy jednak o nich nie zapominać. Korzystne byłoby, gdyby modlitwę rozpocząć intencjami najbliższymi dzieciom. Trzeba zwrócić uwagę, aby prośby nie ograniczały się do intencji podawanych tylko przez jedno dziecko. Musi tu znaleźć się czas na cichą modlitwę, żeby dzieci mogły przedstawić swoje osobiste prośby. Przewodniczący liturgii zawsze rozpoczyna i kończy modlitwę. Oracja końcowa nie powinna zawierać nowego toku myśli i nowych próśb, ale ma zwracać uwagę na zaufanie do Boga, któremu przedstawiamy prośby, np.

Ojcze w niebie, Ty wiesz wszystko.

Ty wiesz, czego potrzebują ludzie i Ty im to wszystko dasz.

Dlatego chwalimy Ciebie teraz i zawsze.

Przez Chrystusa, Pana naszego. Amen.

Należy pamiętać, że modlitwa powszechna nie jest nauczaniem. Nie powinno być w niej żadnych apeli moralnych. Są to raczej krótkie zawołania. Poszczególne prośby mogą być też przedstawione za pomocą obrazów i scen. Wskazane jest, aby prośby były wcześniej przygotowane przez dzieci w grupach religijnych lub na katechezie. Dopuszcza się, aby dzieci lub dorośli spontanicznie sformułowali kilka próśb. Mają być one krótkie i proste. Dzieci trzeba też nauczyć głośnego i wyraźnego mówienia do mikrofonu. Po każdym wezwaniu powinna być chwila ciszy, a dopiero potem wszyscy odpowiadają wspólnym zawołaniem²⁵. Wezwania modlitwy wiernych muszą być tak sformułowane, aby dzieci rozumiały, o co się modlą. W tym celu należy sprawdzać intencje dzieci i wprowadzać odpowiednie poprawki²⁶.

²⁴ *Tamże*. s. 44-45.

²⁵ *Tamże*. s. 45-47.

²⁶ M. JAKOBS. *Theologische Randnotizen zum Thema Bitten und Für-Bitten*. „Katechetische Blätter” 2007 nr 3 s. 181.

5. WSKAZANIA DOTYCZĄCE LITURGII EUCHARYSTYCZNEJ PODCZAS MSZY ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

Celebrowanie Liturgii Eucharystycznej odpowiada słowom i czynom Chrystusa. Podczas przygotowania darów na ołtarz przynosi się chleb i wino, które Jezus Chrystus brał w swoje ręce. W Modlitwie Eucharystycznej dziękuje się Bogu za całe dzieło odkupienia, a dary chleba i wina stają się Ciałem i Krwią Chrystusa. Dzielenie chleba eucharystycznego ukazuje jedność wierzących, którzy podczas komunii otrzymują Ciało i Krew, tak jak Apostołowie otrzymali z rąk Jezusa.

Przygotowanie darów ma charakter przygotowawczy. Nie powinno, zatem trwać zbyt długo. Dzieci trzeba zapoznać z różnymi formami tego obrzędu. Należy zwrócić uwagę, aby znaki (chleb, wino, kielich) były bardzo dobrze widoczne. W związku z tym, że Liturgia Słowa zabrała dużo czasu i dzieci mogą już tracić koncentrację, sensowne jest, aby w tym miejscu dać im możliwość intelektualnego odpoczynku. Może to nastąpić za pomocą medytacji lub form aktywizujących. Formy medytacji w tym miejscu mogą być następujące: dzieci w ciszy przyglądają się przygotowaniu ołtarza i darów, śpiewają odpowiednie śpiewy, czytają komentarze związane z przeżywanymi czynnościami, np.

(do chleba) Boże, popatrz na ten chleb. Dostaliśmy go od Ciebie. Boże wychwalamy Ciebie.

(do kielicha) Boże, popatrz na to wino. Dostaliśmy je od Ciebie. Boże wychwalamy Ciebie.

albo

(do chleba) Wielki jest Bóg, pozwala rosnać zbożu.
Wielu ludzi pracuje żeby ziarno stało się chlebem.
Ale Bóg czyni chleb Ciałem Chrystusa.

(do kielicha) Wielki jest Bóg, pozwala rosnać słodkim winogronom.
Przez pracę ludzi stają się one winem.
Ale Bóg czyni wino krwią Chrystusa.

Formy aktywne podczas przygotowania darów mogą być następujące:
– dzieci przygotowują ołtarz, tzn. rozkładają obrus, przynoszą Mszal i kwiaty oraz zapalają świece;

- dzieci przynoszą chleb, wino i wodę do ołtarza;
- zbierane są lub przynieszone do ołtarza datki, np. ofiara postna lub dary na misje;
- dary rzeczowe zebrane na początku Mszy św. można przynieść do ołtarza.

Modlitwa nad darami zamyka przygotowanie darów i wprowadza do modlitwy eucharystycznej. Podkreśla ona sens przygotowanych darów. Jeśli teksty podane w Mszale są zbyt trudne dla dzieci, można je zmienić albo coś dodać do modlitwy przewidzianej na dany dzień, np.

Boże nasz stwórcu. Postawiliśmy na ołtarzu chleb i kielich z winem.
Weź te dary i pomóż nam, abyśmy mogli Cię chwalić całym sercem.
Dlatego prosimy Ciebie przez Chrystusa naszego Pana²⁷.

W modlitwie eucharystycznej cała celebracja osiąga punkt kulminacyjny. Niemieckie wydanie *Mszale Rzymskiego* zawiera cztery Modlitwy Eucharystyczne we Mszy św. z dziećmi, gdzie ostatnia jest specjalną modlitwą przeznaczoną na liturgię z dziećmi głuchoniemy. Ze względu na stopniowe wprowadzenie dzieci do uczestnictwa w liturgii dorosłych, zaleca się stosowanie czasami innych kanonów z Mszale. Podczas dialogu przed prefacją, dzieci podają w ciszy motywy dziękczynienia. Dzieje się to po zawołaniu celebransa: „W górę serca” i odpowiedzi „Wznosimy je do Pana”. Wtedy to dzieci w ciszy wypowiadają podziękowania, a następnie celebrans kontynuuje modlitwę słowami: „Dzięki składajmy Panu Bogu naszemu”. Do takiego udziału, dzieci powinny być wcześniej przygotowane na katechezie. Modlitwy Eucharystyczne na Mszach św. z dziećmi powinny być wzbogacone dużą ilością aklamacji, które umożliwią aktywny udział i pomogą zrozumieć najważniejsze treści. Aktywniejszemu udziałowi pomagają gesty, które należy dopasować do charakteru kanonu. Przy mniejszej liczbie uczestników, dzieci mogą przed prefacją podejść do ołtarza i pozostać tam, aż do *Modlitwy Pańskiej*, albo znaku pokoju. Inną formą aktywizacji może być podnoszenie rąk do góry w najważniejszych momentach modlitwy. Można też wprowadzić zwyczaj, że dzieci zapalają świece na początku Modlitwy Eucharystycznej i trzymają je aż do Modlitwy Pańskiej, albo do znaku pokoju. Możliwe jest

²⁷ Por. DEUTSCHER KATECHETEN-VEREIN E.V., DEUTSCHES LITURGISCHES INSTITUT. *Gottesdienst mit Kindern*. s. 47-51.

też użycie kadzidła, które dzieci przynoszą i stawiają w pobliżu ołtarza. Dym kadzidła symbolizuje modlitwę całego Kościoła wznoszoną do Boga²⁸.

W obrzędach komunijnych podczas Mszy św. z dziećmi nie trzeba odmówić wszystkich części podanych w Mszale, gdyż istnieje niebezpieczeństwo niepotrzebnego przemęczenia dzieci. Powinno się wybierać lub zamieniać poszczególne elementy pamiętając, że nie wolno zrezygnować z następujących części: Modlitwy Pańskiej z doksolgią, łamania chleba, zaproszenia do komunii, udzielania komunii i modlitwy końcowej. Tekst *Modlitwy Pańskiej* należy zaczerpnąć z Mszału. Nie wolno zmieniać słów tej modlitwy, ale można urozmaicać jej formy: wspólne mówienie, wspólny śpiew, śpiew kantora poszczególnych próśb z powtarzaniem zgromadzonych, śpiew kantora poszczególnych próśb, na które wszyscy odpowiadają: Amen. Następnie wzywając do znaku pokoju należy podkreślić dzieciom znaczenie tego gestu, aby zgromadzeni jak najpełniej wyrazili swoją jedność przed przystąpieniem do stołu eucharystycznego, np.

Gdy siedzimy przy tym samym stole nie możemy być źli na siebie.
Chcemy być dobrzy dla siebie.
Jezus może nam w tym pomóc. On powiedział: Pokój mój daję wam!
Ten pokój Chrystusowy chcemy podarować innym.
Podajmy naszym sąsiadom ręce i przekażmy znak pokoju.

albo

Jesteśmy zaproszeni do tego samego stołu
i spożywamy ten sam chleb życia.
Dlatego jesteśmy braćmi i siostrami.
Podajmy sąsiadom ręce i przekażmy znak pokoju.

Ważnym elementem tej części liturgii jest łamanie chleba. W czasach apostoelskich ten gest dał nazwę sprawowanej Eucharystii. Łamanie chleba jest znakiem braterskiej miłości, gdyż jest on dzielony pomiędzy braci i siostry. Ten gest należy tak sprawować, aby dzieci mogły zrozumieć jego znaczenie. Gdy na Mszy św. jest niewielka grupa dzieci, powinno się komunikować wiernych chlebem, który został

²⁸ *Tamże.* s. 52-55.

połamany w czasie sprawowanej liturgii. Łamaniu chleba towarzyszy śpiew *Agnus Dei*. Można z niego zrezygnować lub nie powtarzać trzy razy, aby dzieci większą uwagę zwróciły na znak łamania chleba niż na śpiew. Przed komunią powinna nastąpić chwila ciszy. Można również do niej odpowiednio zachęcić, np.

Zanim otrzymamy Ciało Chrystusa pomódlmy się chwilę w ciszy (*cisza*).
Panie tak jak Zacheusz chcę Cię przyjąć z radością. Panie Ty wiesz, że Ja Ciebie kocham (*cisza*).

Cisza nie powinna być zbyt długa! Zaproszenie do modlitwy następuje słowami z *Mszалу*: „Oto Baranek Boży...”. Celebrans może w tym miejscu dodać słowa, przypominające motyw przewodni Eucharystii. Zaproszenie może być też sformułowane w sposób spontaniczny, np.

Pan nas wszystkich kocha. Zaprasza nas do wspólnej wieczerzy.
Oto Baranek Boży...

Komunia św. winna być rozdawana w sposób godny i cichy. Dzieci mogą grupami podchodzić do ołtarza lub na stopnie i tam przyjmować komunię. Po przyjęciu komunii modlą się w ciszy, śpiewają albo odmawiają słowa modlitwy, np.

Panie Jezu Chryste, dziękuję Ci.
Dziękuję Ci, że jesteś moim przyjacielem.
Dziękuję Ci, że ofiarowałeś się za nas wszystkich.
Dziękuję Ci, że dajesz mi światło i siłę.
Dziękuję Ci, że tak nas wszystkich lubisz.
Proszę Ciebie zostań ze mną.
Pomóż nam żyć tak jak Ty żyłeś.
Pomóż nam być tak dobrym jak Ty jesteś.
Pomóż nam pomagać ludziom, którzy potrzebują pomocy.
Pocieszać ludzi, którzy są smutni.
Dodawać odwagi, których życie jest ciężkie²⁹.

Jeżeli teksty modlitwy końcowej z *Mszalu* są zbyt trudne dla dzieci, można wprowadzić inne lub dokonać pewnych zmian w tekście, np.

²⁹ *Tamże*. s. 55-59.

Dobry Boże i Ojcze. Przyjęliśmy Twoje słowo i mogliśmy być gośćmi przy stole Twojego Syna. Dziękujemy Tobie i prosimy Cię daj nam siłę, abyśmy tak żyli jak nas nauczył Jezus Chrystus, który żyje i króluje na wieki wieków. Amen³⁰.

6. WSKAZANIA DOTYCZĄCE BŁOGOSŁAWIEŃSTWA I ROZESŁANIA

Podczas Mszy św. z dziećmi ważne jest osobiste słowo celebrycy przed błogosławieństwem lub przed rozesłaniem. Może on odnosić się do tajemnicy dnia lub motywu przewodniego liturgii. Przy błogosławieństwie mogą być używane słowa z *Mszалу Rzymskiego* lub inne odpowiednie teksty. Zawołanie rozesłania nie powinno być jednak zmienione. Tam gdzie istnieje potrzeba można na koniec odśpiewać pieśń. Należy jednak zwrócić uwagę, aby w czasie Mszy św. nie było zbyt dużo pieśni³¹.

Zakończenie

Podsumowując należy stwierdzić, że w niemieckich wskazaniach dotyczących Mszy św. z dziećmi, widać wyraźnie soborową troskę Kościoła o pełny, świadomy i czynny udział dzieci w sprawowanej liturgii (KL 14). W wielu parafiach niemieckich jest zwyczaj, że w niedziele są organizowane takie specjalne Msze dla dzieci³². Podczas tak sprawowanej liturgii, od procesji wejścia, przez liturgię słowa i liturgię eucharystyczną, aż do rozesłania, dzieci są pobudzane do aktywnego uczestnictwa poprzez gesty, postawy ciała, pełnione funkcje liturgiczne, dialogowane homilie, wiersze i komentarze. Świadomemu uczestniczeniu służą: język dostosowany do dzieci, odpowiednie teksty biblijne, zmienione teksty modlitw, komentarze wyjaśniające obrzędy, znaki i symbole, odpowiednie śpiewy i muzyka, dialogowane formy *Glorii*, *Credo* i *Modlitwy Pańskiej*. Liturgia dla dzieci jest tak

³⁰ *Tamże*. s. 59.

³¹ *Tamże*. s. 60.

³² W. WEIRER. *Subjekte ihres Glauben? Zur Rolle von Kindern in der kirchlichen Pastoral*. „Theologisch-praktische Quartalschrift” 1999 nr 3 s. 258.

sprawowana, aby dzieci odbierały ją wszystkimi zmysłami. Dzieci uczestniczą w niej nie tylko przez słuchanie, ale i patrzenie, mówienie, odczuwanie i przeżywanie³³.

Niemieckie wskazania uczą, jak w praktyczny i prosty sposób można dziś zrealizować wytyczne *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci*. Realizacja tych wskazań ma prowadzić do tego, aby dzieci odczuwały radość uczestnictwa w liturgii oraz przeżywały ją wszystkimi zmysłami.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na istotny szczegół. W niemieckich dokumentach używa się wyrażen „Msza św. z dziećmi” (*mit Kindern*) lub „Msza św. dla dzieci” (*für Kindern*), podczas gdy podobne dokumenty w Polsce i innych krajach mówią raczej „Msza św. z udziałem dzieci”.

W jakim stopniu można w Polsce skorzystać z niemieckich wskazań? Niemieckie inspiracje duszpasterskie są sprawdzoną formą troski o owocne przeżycie liturgii przez dzieci. Duszpasterze i katecheci, chcą wykorzystać je w polskich warunkach muszą pamiętać o zaleceniach Episkopatu Polski z 1977 roku³⁴. Dokument pokazuje możliwości i ograniczenia adaptacyjne we Mszy św. z udziałem dzieci. A zatem, przed wprowadzaniem nowych, aktywizujących form w liturgię z dziećmi, warto jeszcze raz dogłębnie przestudiować rzymskie *Dyrektorium* oraz zalecenia polskich biskupów. Na polskim rynku jest dostępnych wiele materiałów dla duszpasterzy i katechetów, których umiejętne wykorzystanie może pomóc we wprowadzaniu dzieci w pełny, świadomy i aktywny udział w liturgii.

³³ B. JEGGLE-MERZ. *Gemeinsam firm: Leitlinien für eine gottesdienstliche Praxis*. „Theologisch-praktische Quartalschrift” 1999 nr 3 s. 286-287.

³⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Zalecenia duszpasterskie w związku z Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*. W: *Eucharystia w dokumentach Kościoła*. s. 236-240.

HOLY MASS WITH PARTICIPATION OF THE CHILDREN
IN PRACTICE OF THE CATHOLIC CHURCH IN GERMANY

S u m m a r y

Post-conciliar liturgical reforms, made in the second half of 20th century, bore numerous adaptations in the Holy Masses with participation of the children. Their purpose was to introduce the children into full, conscious and active participation in the Eucharist. Beside of the reforms made in the whole Church, many episcopates prepared own recommendations concerning the liturgy with the children. Close attention should be paid to the liturgical-catechetical instructions of the Church in Germany. They show how in practical and simple way we may today realize the guidelines of the Holy See.

Thum. Jarosław Sempryk

Słowa kluczowe: Msza św. z udziałem dzieci, duszpasterstwo dzieci w Niemczech

Key words: Holy Mass with participation of the children, pastoral work of the children in Germany